

КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВА ХАРАКТЕРИСТИКА УМИСНОГО ЗНИЩЕННЯ ЧИ ПОШКОДЖЕННЯ МАЙНА

Мартишко М.В.,
здобувач наукового ступеня доктора філософії
кафедри кримінального права
Національної академії внутрішніх справ

Мартишко М.В. Кримінально правова характеристика умисного знищення чи пошкодження майна.

У статті розкриваються особливості кримінально-правової характеристики умисного знищення чи пошкодження майна, передбаченого ст. 194 Кримінального кодексу України. Проаналізовано елементи основного складу кримінального правопорушення, які є необхідними для кримінально-правової кваліфікації за вказаною статтею закону про кримінальну відповідальність. Розкрито проблемні питання кваліфікації кваліфікуючих ознак умисного знищення чи пошкодження майна, а саме вчинення цього злочину шляхом підпалу, вибуху, іншим загальнонебезпечним способом, що заподіяло майнову шкоду в особливо великих розмірах, або спричинило загибель людей чи інші тяжкі наслідки. Висловлено авторську позицію щодо недосконалої юридичної техніки при формуванні положень ст. 194 Кримінального кодексу України в частині визначення кваліфікуючих ознак злочину умисного пошкодження чи знищення майна. З цього приводу наведено аргументи, які базуються на вивченні судової практики, яка стосується умисного пошкодження чи знищення майна. Запропоновано внесення змін до чинної ст. 194 Кримінального кодексу України, а саме для того, щоб вчинення умисного знищення чи пошкодження майна загальнонебезпечним способом без відповідних розмірів було підставою притягнення особи до кримінальної відповідальності необхідно цю кваліфікуючу ознаку виділити в окрему ч. 2 ст. 194 Кримінального кодексу України. Акцентовано увагу на відмінностях умисного знищення чи пошкодження майна від суміжних складів кримінальних правопорушень, зокрема насильства над населенням у районі воєнних дій, порушення законів та звичаїв війни в умовах воєнного стану. Вказане сприяло можливості дійти висновку, що умисне знищення чи пошкодження чужого майна вчинене шляхом підпалу, вибуху внаслідок акту агресії російської федерації проти України кваліфікується за ст. 438 Кримінального кодексу України як воєнний злочин, а протизаконне умисне знищення чи пошкодження майна населення військовослужбовцем під приводом воєнної необхідності, вчинені в районі воєнних дій необхідно кваліфікувати за ст. 433 Кримінального кодексу України.

Ключові слова: право власності, чуже майно, умисне пошкодження майна, умисне знищення майна, кваліфікуючі ознаки, загальнонебезпечний спосіб, вибух, підпал.

Martyshko M.V. Criminal law characteristic of intentional destruction or damage to property.

The article is devoted to the disclosure of the features of criminal liability for intentional destruction or damage to property provided for in Art. 194 of the Criminal Code of Ukraine. The elements of this composition of the criminal offense, which are necessary for criminal qualification according to the specified article of the law on criminal liability, have been analyzed. The author reveals the problematic issues of qualification of the qualifying features of intentional destruction or damage to property, namely, the commission of this crime by arson, explosion, or other generally dangerous means, which caused property damage on a particularly large scale, or caused death or other serious consequences. The author emphasizes the peculiarities of qualification of intentional destruction or damage to property, the difference between this crime and related crimes, in particular, violence against the population in the area of hostilities, violation of the laws and customs of war under martial law. This made it possible to conclude that the intentional destruction or damage to other people's property committed by arson or explosion as a result of an act of aggression by the Russian Federation against Ukraine is qualified as a war crime under

Article 438 of the Criminal Code of Ukraine, and the unlawful intentional destruction or damage to the property of the population by a serviceman under the pretext of military necessity committed in the area of hostilities should be qualified under Article 433 of the Criminal Code of Ukraine. The author expresses the author's position regarding the imperfect legal technique in formulating the provisions of Article 194 of the Criminal Code of Ukraine in terms of determining the qualifying features of the crime of intentional damage or destruction of property. In this regard, the article provides arguments based on the study of case law relating to intentional damage or destruction of property. The author proposes to amend the current Article 194 of the Criminal Code of Ukraine, namely, in order to make intentional destruction or damage to property in a generally dangerous manner without appropriate dimensions a ground for bringing a person to criminal liability, this qualifying feature should be allocated to a separate part 2 of Article 194 of the Criminal Code of Ukraine.

Keywords: property right, property of another, intentional damage to property, intentional destruction of property, qualifying features, generally dangerous method, explosion, arson.

Постановка проблеми. Правильна кваліфікація кримінальних правопорушень є важливою запорукою забезпечення принципу невідворотності покарання, доведення винуватості особи в суді та призначення справедливого покарання. Одним із завдань правової держави є забезпечення рівного захисту усіх форм власності від протиправних посягань, визначення ефективних механізмів охорони прав власників, у тому числі шляхом застосування заходів кримінально-правового впливу. Зокрема цим обумовлюється актуальність дослідження проблематики кримінально-правової характеристики умисного знищення чи пошкодження майна, передбаченого ст. 194 КК України, яка забезпечує кримінально-правову охорону власності. Крім цього, відсутність формальної визначеності у відсылній диспозиції в ч. 2 ст. 194 КК України вимагає формування правильного тлумачення цих положень та внесення відповідних законодавчих змін до чинної редакції.

Стан опрацювання. Науковою розробкою цієї проблематики займалися В.В. Віскунов, І.Б. Газдайка-Василишин, П.В. Олійник, В.І. Осадчий, А.В. Сакун, Ю.В. Філей, Ю.В. Баулін, В.І. Борисов, В.К. Грищук, В. Навроцький, М.І. Мельник, О.М. Омельчук, А.В. Савченко, М.І. Хавронюк та ін. Однак серед науковців та вчених-практиків відсутня єдність розуміння застосування усіх елементів складу кримінального правопорушення умисного знищення чи пошкодження майна в тому числі і в частині кваліфікуючих ознак.

Мета статті полягає у висвітленні кримінально-правової характеристики умисного знищення чи пошкодження майна та формуванні пропозицій щодо удосконалення редакції чинної норми ст. 194 КК України.

Виклад основного матеріалу. Основним безпосереднім об'єктом злочину є право власності, право особи на річ (майно), яке вона здійснює відповідно до закону за своєю волею, незалежно від волі інших осіб. Власникові належать право володіння, користування та розпорядження своїм майном. Право власності є непорушним. Ніхто не може бути протиправно позбавлений цього права чи обмежений у його здійсненні. На зміст права власності не впливають місце проживання власника та місцезнаходження майна. Додатковим факультативним об'єктом можуть виступати громадський порядок, екологічна безпека, життя і здоров'я людини.

Предметом злочину є *майно* – предмети матеріального світу, яким притаманні специфічні ознаки фізичного, економічного та юридичного характеру, що в цілому утворюють три підгрупи:

1) речі (житлові будинки, квартири, засоби виробництва, предмети домашнього господарства, продуктивна і робоча худоба та насадження на земельній ділянці, вироблена продукція);

2) гроші (у готівковій чи безготівковій формі);

3) цінні папери (акції, облігації, векселі тощо, а також легітимаційні знаки, які виконують роль грошового еквівалента та є оборотоздатними). Отже, предметом цього злочину може бути будь-яке майно крім окремих його видів, знищення чи пошкодження яких передбачено КК України як спеціальний вид знищення чи пошкодження майна. Тобто коли такий вид майна є ознакою іншого самостійного складу злочину або знищення чи пошкодження майна є способом вчинення більш тяжкого злочину (наприклад, статті 113, 194-1, 252, 258, 292, 298, 338, 347, 352, 357, 360, 378, 399, 411, 437, 438 КК України).

Об'єктивна сторона злочину характеризується суспільно небезпечними діями, які полягають у знищенні, або пошкодженні майна, наслідками у вигляді шкоди у великих розмірах і причинним зв'язком між вказаними діями і наслідками.

Знищення чужого майна – це доведення майна до повної непридатності, що унеможливило його використання за призначенням і призводить до втрати споживчих властивостей та економічної цінності або до повного припинення існування.

Пошкодження чужого майна – це дії, спрямовані на погіршення якості майна, обмеження можливості його використання за призначенням, при якому споживчі властивості та економічна цінність втрачається не в повному обсязі, а частково. При цьому пошкоджене майно може бути відновлене і знову набути повністю або частково втрачених корисних якостей для використання його за призначенням, однак для цього необхідні значні витрати коштів і часу.

Суспільно небезпечні наслідки як ознака об'єктивної сторони злочину полягають у спричиненні знищенням чи пошкодженням чужого майна шкоди у великих розмірах (кримінальне правопорушення, що вчинене однією особою чи групою осіб на суму, яка в двісті п'ятдесят і більше разів перевищує неоподатковуваний мінімум доходів громадян на момент вчинення кримінального правопорушення).

Злочин є закінченим з моменту, коли чуже майно знищено чи пошкоджено і при цьому заподіяно шкоду у великому розмірі (матеріальний склад). Отже, якщо внаслідок відповідного протиправного діяння майно не було знищено чи пошкоджено з причин, що не залежали від волі винного, вчинене має розглядатися як замах на злочин, передбачений ст. 194 КК.

Не кваліфікуються за ст. 194 КК діяння особи, яка спочатку вчинила викрадення майна будь-яким способом, потім знищила чи пошкодила його, оскільки за цих умов винний, хоча й незаконно, але вже володіє цим майном.

Умисне знищення чи пошкодження майна шляхом підпалу, вибуху чи іншим загальнонебезпечним способом утворює кваліфікований склад цього злочину і потребує кваліфікації за частиною другою ст. 194 КК України. Використання майна за його призначенням, що призвело до припинення його існування (наприклад, спалення палива), не може розглядатися як спосіб його знищення чи пошкодження, а тому не утворює складу розглядуваного злочину. За наявності для того підстав зазначені діяння можуть розглядатися як привласнення чи розтрата такого майна.

Суб'єктивна сторона злочину характеризується прямим (або непрямим) умислом при цьому винний має усвідомлювати, що внаслідок його протиправного діяння власникові майна заподіюється шкода у великих розмірах.

Суб'єктом злочину може бути осудна особа, яка досягла 16-річного (ч. 1 ст. 194 КК України) або 14-річного (ч. 2 ст. 194 КК України) віку.

Умисне знищення або пошкодження майна, вчинене службовою особою з використанням свого службового становища, потребує додаткової кваліфікації за статтями 364 або 365 КК України.

Кваліфікуючими ознаками умисного знищення або пошкодження майна є:

- 1) вчинення його шляхом підпалу, вибуху чи іншим загальнонебезпечним способом;
- 2) заподіяння майнової шкоди в особливо великих розмірах;
- 3) спричинення загибелі людей чи інших тяжких наслідків.

Такі елементи складу як мотив і мета не є обов'язковими ознаками цього злочину, але їх встановлення є важливим в плані відмежування його від інших злочинів, вчинення яких може супроводжуватись знищенням чи пошкодженням чужого майна. Це, зокрема, стосується таких злочинів, як диверсія (ст. 113 КК України), вимагання (ст. 189 КК України), терористичний акт (ст. 258 КК України), масові заворушення (ст. 294 КК України).

Роз'яснення щодо встановлення кваліфікуючих ознак надаються в Постанові Верховного Суду від 05 листопада 2020 р. у справі № 536/621/16-к (обов'язковою характеристикою злочину, передбаченого частиною другою ст. 194 КК України, є не наслідки (шкода у великих розмірах), а саме діяння (спосіб вчинення), оскільки воно в цьому випадку має більшу суспільну небезпеку порівняно зі шкодою у великих розмірах [1].

Так, відповідно до вироку ОСОБА_7 визнано винним у тому, що він 06.09.2015 р. приблизно о 22:40, перебуваючи на території домоволодіння по АДРЕСА_2, яке знаходиться на балансі Бондарівської сільської ради, але фактично використовується потерпілою ОСОБА_8, маючи намір на умисне знищення чужого майна шляхом підпалу, скориставшись відсутністю власника та сторонніх осіб, які діяли таємно, підійшли до будинку за адресою, в якій потерпіла зберігала тюки сина в кількості 1197 шт по 25 кг стала кожною, та кинув у лівий віконний відвір невстановлений предмет, внаслідок чого була пожежа, яка повністю знищила зазначене майно потерпілої, в результаті чого останнього було заподіяно матеріальну шкоду на загальну суму 29925 грн. Разом з тим у результаті пожежі було пошкоджено перекриття житлового будинку [1].

Суд кваліфікував дії особи за ч. 2 ст. 194 КК України. Засуджений оскаржуючи рішення суду посилався на неправильну кваліфікацію за ч. 2 ст. 194 КК України у зв'язку з відсутністю передбаченої ч. 1 ст. 1 ст. 194 КК України кваліфікуючу ознаку заподіяння шкоди у великих розмірах, за переконанням колегії суддів, є безпідставними з огляду на таке. Верховний Суд колегією суддів Першої судової палати Касаційного кримінального суду зазначив, що об'єктивна сторона злочину, передбаченого ч. 1 ст. 1 ст. 194 КК України, характеризується діями, які полягають у знищенні чи пошкодженні майна, наслідками у вигляді шкоди у великих розмірах і причинно-наслідковим зв'язком між вказаними діями і наслідками. Знищення або пошкодження чужого майна може бути здійснено будь-яким способом. При цьому умисне знищення чи пошкодження майна шляхом підпалу, вибуху чи іншим загальнонебезпечним способом створює кваліфікований склад цього злочину та потребує кваліфікації за ч. 2 ст. 194 КК України. Зазначена норма передбачає відповідальність за «те саме діяння, вчинене шляхом підпалу, вибуху чи іншим загальнонебезпечним способом, або заподіяло майнову шкоду в особливо великих розмірах, або спричинило загибель людей чи інші тяжкі наслідки». Словосполучення «те саме діяння», вжите в диспозиції ч. 2 ст. 194 КК України вказує на те, що до дії, передбаченої цією статтею, слід відносити тільки знищення (пошкодження) майна, а шкода у великих розмірах є наслідком, який виступає криміноутворюючою ознакою лише для ч. 1 ст. 1 ст. 194 КК України, і не є необхідною для кваліфікації за ч. 1 ст. 2 цієї статті. При кваліфікації злочину умисного знищення чи пошкодження майна шляхом підпалу, вибуху чи іншим загальнонебезпечним способом (ч. 2 ст. 194 КК України) розмір спричиненої майнової шкоди не має правового значення.

При цій обов'язковій ознаці злочину, передбаченого ч. 1 ст. 2 ст. 194 КК України, є не наслідки (шкода у великих розмірах), а саме діяння (спосіб вчинення), після чого воно в цьому випадку має більшу суспільну небезпеку відповідно до шкоди у великих розмірах.

Однак не можемо в повній мірі погодитися з рішенням суду і вважаємо за необхідне акцентувати увагу на відсильному характері цієї диспозиції статті, передбаченої ч. 2 ст. 194 КК, що виражається у формулюванні «Те саме діяння», і є матеріальним складом. Керуючись логічним тлумаченням кримінального закону вважаємо, що формулювання «Те саме діяння» повністю охоплює ознаки матеріального складу злочину, передбаченого ч. 1 ст. 194 КК. Враховуючи те, що спосіб в ч. 2 ст. 194 КК має більшу суспільну небезпеку порівняно з ч. 1 ст. 194 КК існує необхідність викласти положення ч. 2 ст. 194 КК таким чином, щоб умисне знищення чи пошкодження майна загальнонебезпечним способом без спричинення шкоди у великих розмірах було підставою притягнення особи до кримінальної відповідальності. Тому для уникнення дискусійних питань при притягненні винного до кримінальної відповідальності необхідно цю кваліфікуючу ознаку виділити в окрему частину 2 ст. 194 КК і викласти в наступній редакції: «Умисне знищення або пошкодження чужого майна, вчинене шляхом підпалу, вибуху чи іншим загальнонебезпечним способом» [2, с. 252].

Необхідно зазначити, що важливим для призначення покарання за умисне знищення чи пошкодження чужого майна вчиненого шляхом підпалу, вибуху чи іншим загальнонебезпечним способом є умови вчинення злочину. У випадку, якщо суб'єкт злочину використовує умови воєнного стану для вчинення кримінального правопорушення при призначенні покарання суд враховує це як обставину, яка обтяжує покарання п. 11 ч. 1 ст. 67 КК України.

У разі умисного знищення чи пошкодження чужого майна, вчиненого шляхом підпалу, вибуху внаслідок акту агресії однієї країни проти України, такі дії кваліфікуються за ст. 438 КК України «Порушення законів та звичаїв ведення війни». Цей злочин згідно з Інструкції про порядок виконання норм міжнародного гуманітарного права у Збройних Силах України (розділ 8) відноситься до серйозних порушень норм міжнародного гуманітарного права (далі – МГП), які є воєнними злочинами [3].

Серйозні порушення норм МГП є воєнними злочинами. Серйозними порушеннями МГП є: серйозні порушення, направлені проти людей; серйозні порушення, направлені проти майна; серйозні порушення, вчинені шляхом віроломного використання міжнародно-визнаних розпізнавальних емблем (знаків) і сигналів.

До серйозних порушень МГП, направлених проти людей, належать: навмисне вбивство, катування та нелюдське поводження; навмисне заподіяння тяжких страждань або серйозного каліцтва чи нанесення шкоди здоров'ю людини; напад на осіб, які знаходяться під захистом МГП; здійснення нападу невідомого характеру, коли відомо, що це стане причиною людських втрат серед цивільного населення і спричинить збиток цивільним об'єктам; напад на небезпечні установки і споруди, якщо відомо, що це спричинить надмірні втрати серед цивільного населення або значні збитки цивільним об'єктам; напад на місцевості, що не обороняються, та демілітаризовані зони; неправомірний напад

на культурні цінності, які чітко розпізнаються; проведення на людях медичних, біологічних або наукових експериментів; нелюдське поводження, яке супроводжується приниженням гідності людини, у тому числі застосування практики апартеїду, геноциду та інших дій, які ґрунтуються на расовій дискримінації; взяття заручників; здійснення актів терору; незаконне позбавлення волі (арешт); наказ не залишати нікого в живих; депортація чи незаконне переміщення населення окупованої території (як в межах цієї території, так і поза нею); переміщення державою-окупантом частини власного цивільного населення на окуповану територію; позбавлення права на неупереджене та належне судочинство; примус до служби у збройних силах противника; обмеження доступу населення до їжі, води; застосування заборонених видів зброї; використання «живих щитів»; вербування до складу збройних сил або використання у воєнних діях дітей віком до п'ятнадцяти років тощо.

Як серйозні порушення, спрямовані на знищення чи пошкодження майна, кваліфікуються не виправдані військовою необхідністю дії: великомасштабне руйнування майна; присвоєння майна у великих розмірах; знищення або розграбування власності противника; віддача на розграбування населеного пункту або місцевості тощо.

У разі протизаконного умисного знищення чи пошкодження населення військовослужбовцем під приводом воєнної необхідності, вчинювані в районі воєнних дій, вчинене необхідно кваліфікувати за ст. 433 КК України «Насильство над населенням у районі воєнних дій».

Висновки. Недосконалість юридичної техніки в частині визначення кваліфікуючих ознак умисного знищення чи пошкодження майна вимагає внесення коректив, що дозволить у правозастосовній діяльності усунути дискусійні питання, які ускладнюють притягнення до кримінальної відповідальності за цією нормою. Тому, вважаємо за доцільне, з метою реального забезпечення принципу невідворотності покарання за вчинення злочинів проти власності диспозицію ч. 2 ст. 194 КК викласти в наступній редакції: «Умисне знищення або пошкодження чужого майна, вчинене шляхом підпалу, вибуху чи іншим загальнонебезпечним способом».

Список використаних джерел:

1. Постанова Верховного Суду від 05.11.2020 р. у справі № 536/621/16-к. URL : <https://verdictum.ligazakon.net/document/92765517> (дата звернення: 01.03.2023).
2. Мартишко М. В. Кримінально-правова характеристика умисного знищення чи пошкодження майна. *Актуальні проблеми кримінального права: матеріали XII Всеукр. наук.- теорет. конф., присвяч. пам'яті проф. П.П. Михайленка* (Київ, 30 листоп. 2022 р.) Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2022. 292 С. 249–252.
3. Інструкція про порядок виконання норм міжнародного гуманітарного права у Збройних Силах України. Затв. наказом Міністерства оборони України від 23.03.2017 № 164. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0704-17?find=1&text> (дата звернення: 03.03.2023).